

ANDRZEJ GLIŃSKI

ORCID: 0000-0001-9442-7686

Instytut Piramowicza

Instytut Piramowicza a upamiętnienie wrocławskich Ormian

Staraniem Instytutu Piramowicza na fasadzie kościoła św. Antoniego, przy ulicy tego samego patrona we Wrocławiu, została zamontowana tablica upamiętniająca polskich Ormian z rodziny Roszka Bogdanowiczów. Tekst na tablicy brzmi:

Pamięci polskich Ormian z rodziny Roszka-Bogdanowiczów zasłużonych w rozwoju handlu międzynarodowego. Łazarz syn Bogdana, bratanek księdza Stefana Roszki, zm. w 1752 roku, podczas jednej z wypraw handlowych na Dolny Śląsk i pochowany został w tym kościele, który był wówczas największym we Wrocławiu duszpasterstwem polskim. W jego grobowcu, usytuowanym w krypcie pod kaplicą św. Mikołaja, pochowano potem jego braci — Stefana (†19 października 1753) oraz Dawida (†14 września 1754).

Tu trzeba dodać, że Zofia Bogdanowicz, współczesna mieszkanka Wrocławia, jest potomkinią tego zasłużonego rodu. Odślonięcie i poświęcenie tablicy odbyły się 25 września 2021 roku i były częścią wydarzenia organizowanego przez Towarzystwo Ormian Polskich.

Jeśli chcemy odpowiedzieć na pytanie, skąd Ormianie znaleźli się we Wrocławiu w epoce nowożytnej — to jest na przełomie XVII i XVIII wieku — musimy przyjrzeć się uważnie handlowi i szlakom handlowym w tym okresie.

Przed XVII wiekiem kluczowy był szlak handlowy biegnący ze Lwowa na Węgry i dalej do Turcji. Wojny z Turcją doprowadziły jednak do zmniejszenia intensywności handlu i przesunięcia szlaków handlowych. Wymiana handlowa przechodziła przez tranzytowy Lwów, żeby dalej przez Gródek, Sandomierz, Łowicz i Toruń trafić do Gdańska lub przez Bełż, Radom, Wieluń i Bolesławiec trafić do Wrocławia, a dalej do Lipska i Norymbergi¹. W XVIII

---

¹ S. Kutrzeba, *Handel Polski ze Wschodem w wiekach średnich*, Kraków 1903, s. 57. W aktach ormiańskich pojawiają się tak zwane towary lipskie. W 1783 roku Krzysztof Roszka Stefanowicz musiał spłacić weksel w wysokości 100 czerwonych złotych „na furmankę towaru

wieku głównym przedmiotem handlu dla Ormian były woły oraz konie. Śląsk jest często wspominany w aktach sądowych jako miejsce docelowe podróży, przy czym najczęściej jest wymieniany Wrocław².

Śląsk, wtedy należący do Prus (po wojnach z monarchią habsburską 1740–1742, 1744–1745), odgrywał istotną rolę w handlu bydłem. Warto podkreślić, że język polski był w tym czasie mową znacznej części mieszkańców Śląska, dominował na prawym brzegu Odry. Ze względu na kontakty handlowe z Polską (napływały tu plody rolnictwa i sól, a wywożono stąd produkty manufaktur) znali go również ówczesni niemieccy kupcy. Wszystko to ułatwiało działalność Ormianom. W źródłach w Bibliotece Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich we Wrocławiu przechowywane są ormiańskie księgi sądowe, w których można znaleźć opisy takiego handlu wołami lub końmi. Jak już zostało wspomniane, Śląsk jest często wymieniany w źródłach i relacjach jako cel podróży, a najczęściej pojawia się Wrocław³. W ormiańskich dokumentach można znaleźć przynajmniej kilkanaście rodzin ormiańskich, które regularnie przyjeżdżały do Wrocławia i spędzały w nim dłuższy czas⁴. W ormiańskich aktach ze Stanisławowa wymienia się często rodzinę Roszka Bogdanowiczów, którzy handlowali licznymi, liczącymi po kilkadziesiąt sztuk stadami wołów i prowadzili je na sprzedaż do Wrocławia⁵. Łazarz, syn Bogdana Stefanowicza, bratanek znanego księdza Stefana Roszki, zmarł w Świdnicy w 1752 roku podczas jednej z takich wypraw i pochowany został we Wrocławiu w kościele ojców reformatów (franciszkanów), który był wówczas największym w tym mieście duszpasterstwem polskim. W jego grobowcu, usytuowanym w krypcie pod kaplicą Najświętszej Maryi Panny, dziś Świętego Mikołaja, pochowano potem jego braci — Stefana (†19 październik 1753) oraz Dawida (†14 września 1754).

Rodzina Roszka Bogdanowiczów była związana ze Stanisławowem niemalże od momentu jego założenia. Do tego miasta przenieśli się synowie Stefana

lipskiego”. Stefanowicz jeździł na handel do Lipska i Wiednia. Zob. CDIAUL: f. 96, op. 1, spr. 3, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1780–1788, s. 106, 121.

² LNNBU: f. 5, op. 1, spr. 1360, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1703–1709, s. 135, 161, 169, 287, 344, 352, 385, 484, 533; BZNIo: 1361/II, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1723–1727, s. 105, 277; BZNIo: 1362/II, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1727–1729, s. 41; BZNIo: 1363/II, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1736–1742; s. 8–9, 234–237, 519.

³ CDIAUL: f. 96, op. 1, spr. 2, Liber Actorum seu Protocolli, k. 49, 172, 339, 444, 448–451, 457, 459, 491, 501; CDIAUL: f. 96, op. 1, spr. 3, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1780–1788, s. 134–137, 216.

⁴ Cz. Chowaniec, *Ormianie w Stanisławowie w XVII i XVIII wieku*, Stanisławów 1928, k. 46–48 (karty nienumerowane).

⁵ BZNIo: 1590/II, Akta sądu ormiańskiego, s. 411.; BZNIo: 1361/II, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1723–1727, s. 315; CDIAUL: f. 96, op. 1, spr. 2, Liber Actorum seu Protocolli, k. 272.

Roszki: Bogdan Stefanowicz Roszka, Krzysztof Roszka i Stefan Roszka Stefanowicz. Dużą sławą cieszył się zwłaszcza Stefan, który był ormiańskokatolickim dziekanem Pokucia i Podola oraz proboszczem Stanisławowa i wizytatorem apostolskim Ormian w Siedmiogrodzie. Zdobył uznanie jako wybitny liturgista i filolog. Był twórcą między innymi słownika ormiańsko-łacińskiego i łacińsko-ormiańskiego *Thesaurus linguae Armeniorum*.

Przyczyną zmiany miejsca zamieszkania rodziny był upadek Kamieńca Podolskiego (zdobytego w 1676 roku przez Turków). Cała rodzina przeniosła się najpierw do Siedmiogrodu, do miasta Gyergyószentmiklós (niem.: Niklasmarkt, dziś: Gheorgheni w Rumunii). O powiązaniach tej rodziny z Rumunią świadczy nazwisko. Roszka znaczy po rumuńsku „ryży, rudy”. Z biegiem czasu, kiedy znajomość rumuńskiego zaczęła zanikać, zaczęto mówić Roszko, co identyfikowano ze zdrobnieniem imienia Roch. Później rodzina Roszka Stefanowiczów przeniosła się do Stanisławowa, miasta nowo założonego przez chorążego wielkiego koronnego, starostę halickiego i kołomyjskiego Andrzeja Potockiego, późniejszego hetmana polnego koronnego, syna hetmana wielkiego koronnego Stanisława Rewery Potockiego. Miasto to (lokacja w 1662 roku), zaprojektowane jako nowoczesna na tamte czasy forteca, wytrzymało oblężenie armii tureckiej w 1676 roku. Już w 1665 roku, czyli trzy lata po lokacji miasta, Andrzej Potocki rozkazał zbudować dla Ormian drewniany kościół i plebanię dla księdza. Na mocy przywileju z 1677 roku fundator utworzył odrębną jurysdykcję dla Ormian ze Stanisławowa. Zapis ten stworzył w Stanisławowie odrębną gminę ormiańską, równouprawnioną ze społecznością polską. Wspólny dla obu nacji był sąd kryminalny. Postanowienia te zostały doprecyzowane w drugim przywileju, wydanym rok później⁶.

Od lat dziewięćdziesiątych XVII wieku Bogdan Roszka Stefanowicz był aktywny zawodowo w Stanisławowie, czego dowodem są liczne zapisy transakcji handlowych z jego udziałem w aktach gminy ormiańskiej. Przez jakiś czas pełnił też funkcję rajcy ormiańskiego. Musiał się cieszyć szacunkiem społeczności ormiańskiej, gdyż w aktach ormiańskich figuruje kilkakrotnie jako osoba, która godzi spory, oraz plenipotent finansowy. Bogdan wraz z bratem Krzysztofem zajmowali się głównie handlem wołami, które kupowali „znad granicy tureckiej” i sprzedawali na Śląsku lub w Gdańsku. Był to handel na sporą skalę. To właśnie Bogdan rozpoczął linię Roszka Bogdanowiczów,

⁶ A. Gliński, *Gmina ormiańska w Stanisławowie w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku. Organizacja, gospodarka, codzienność*, Kraków-Wrocław 2022; A. Gliński, *Spis Ormian ze Stanisławowa z 1739 roku*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 36, 2014, s. 105–112; A. Gliński, *Zajęcia i zamożność Ormian w województwie ruskim w drugiej połowie XVII i pierwszej połowie XVIII wieku w świetle inwentarzy, testamentów oraz intercyz*, [w:] *Ormianie — historia i kultura. Sesja naukowa, Szreniawa, 24–25 czerwca 2017*, red. A.A. Zięba, Szreniawa 2017, s. 53–63.

która otrzymała nobilitację szlachecką. Jego też synowie zostali pochowani we Wrocławiu⁷.

* * *

Ormianie do Wrocławia trafili po wojnie razem z innymi przybyszami z Kresów. Dzielili los polskiej społeczności, której częścią się czuli. Ormianie, wraz z innymi mieszkańcami Kresów, trafili do wielu mniejszych miejscowości w pobliżu Wrocławia. Szczególnie aktywne są ich środowiska w Obornikach Śląskich oraz Oławie. Od 2011 roku istnieje wrocławskie Towarzystwo Ormian Polskich. Okazją do poznawania ormiańskiej spuścizny były we Wrocławiu choćby Dni Ormiańskie, wystawy, audycje ormiańskie w Radiu Wrocław oraz Radiu Rodzina. Ważne dla społeczności są szkołka ormiańska, biblioteka ormiańska oraz wspólne spotkania w celu gry w szachy. Ważnym wydarzeniem było powstanie chaczkaru we Wrocławiu⁸.

Z czasem do Ormian tak zwanej starej emigracji dołączyły na Dolnym Śląsku kolejne grupy przedstawicieli tego narodu. Przyjeżdżali do Polski po rozpadzie ZSRR, w związku z wojną z Azerbejdżanem czy trzęsieniem ziemi 1988 roku. Najnowsza fala emigracji to przybysze z ogarniętej walkami Syrii oraz z Ukrainy. Dla tożsamości przybyszów ze Wschodu bardzo ważne są spotkania religijne. Ormianie z Kresów to zwykle członkowie Kościoła ormiańskokatolickiego, natomiast reprezentanci nowej emigracji często należą do Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego. Ci pierwsi przez lata korzystali

⁷ Deodat (Bogdan) Roszka Stefanowicz (ur. około 1654 roku, zm. 25 lub 28 lipca 1729 roku) — kupiec, rajca ormiański ze Stanisławowa, syn Stefana Roszki i Anny, brat Krzysztofa Roszki Stefanowicza i Stefana Roszki Stefanowicza. Deodat (Bogdan), rozpoczynając linię Bogdanowiczów, poślubił Edylię, z którą mieli dziewięcioro dzieci: Krzysztofa (Chaczeresa), Stefana, Bernarda, Dawida, Żaruga, Łazarza, Gertrudę, zamężną z Kreczunem, synem Grzegorza Todorowicza, rajcy ormiańskiego ze Stanisławowa, oraz dwie nieznanne z imienia córki (jedna wyszła za mąż za Salomona Todorowicza, który został mieszczaninem stanisławowskim w 1706 roku, a druga zamężna była z Jakubem Awramowiczem). Drugą żoną Deodata była Chatuna, z którą miał syna Jakuba Józefa. Prawdopodobnie urodził się w Kamieńcu Podolskim, jak jego brat Stefan Roszka Stefanowicz. Po zdobyciu Kamieńca Podolskiego w 1672 roku przez Turków trafił z całą rodziną do Siedmiogrodu do miasta Gyergyószentmiklós (orm. Dźurdzi, niem. Niklasmarkt, dziś: Gheorgheni w Rumunii). Niebawem jednak rodzina Roszka Stefanowiczów przeniosła się do Stanisławowa. Zob. APO: Księga chrztów parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie z lat 1703–1783; APO: Księga małżeństw parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie z lat 1700–1813; APO: Księga zgonów parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie z lat 1715–1829 [przekł. z łaciny i języka ormiańskiego].

⁸ Chaczkar we Wrocławiu — ormiańska kamienna stela odsłonięta 21 września 2012 roku, umieszczona na skwerze przy ulicy Janickiego we Wrocławiu. Chaczkar został ustawiony w celu uczczenia pamięci Ormian pomordowanych w czasie ludobójstwa w Turcji (1915–1917), Polaków i Ormian pomordowanych podczas drugiej wojny światowej na Wschodzie oraz upamiętnienia wielowiekowej obecności Ormian na terenach Rzeczypospolitej.

we Wrocławiu z posługi wielu księży, między innymi księdza Kazimierza Filipiaka, księdza Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego, obecnie księdza Józefa Naumowicza. Liturgia, obecnie ze względów organizacyjnych w kościele pod wezwaniem Bożego Ciała, odbywa się w języku starormiańskim.

Wśród tradycji i symboli są takie, do których odwołuje się i stara, i nowa diaspora ormiańska. Jednocześnie obie te grupy są nosicielami tradycji i historii odmiennych.

Najnowszą organizacją powstałą z inicjatywy ormiańskiego środowiska na Dolnym Śląsku jest Instytut Grzegorza Piramowicza. Instytut działa na rzecz promowania kultury ormiańskiej oraz zachowania tożsamości narodowej Ormian w Polsce. Celem stowarzyszenia jest prowadzenie prac edukacyjnych i badawczych związanych z Ormianami polskimi. Naszymi priorytetami są podtrzymywanie i rozwój kultury ormiańskiej i języka ormiańskiego poprzez prowadzenie spotkań, warsztatów oraz konsultacji w biurze Instytutu Piramowicza. Bardzo ważne dla nas są promowanie i upowszechnianie wiedzy o historii i tradycji ormiańskiej, ormiańskich osiągnięciach naukowych, jak również integracja lokalnej społeczności ormiańskiej. Mimo że Instytut Grzegorza Piramowicza jest nowym stowarzyszeniem (został wpisany do rejestru 15 listopada 2018 roku), to udało się nam nawiązać współpracę z innymi organizacjami, między innymi z Towarzystwem Ormian Polskich. Członkowie stowarzyszenia stworzyli stronę internetową <https://www.instytutpiramowicza.pl/> oraz aktywny profil <https://www.facebook.com/instytutpiramowicza/>. Zostały również napisane pierwsze publikacje dotyczące mniejszości ormiańskiej afiliowane przy naszym instytucie. Oprócz tego zapoczątkowaliśmy wydawanie serii wywiadów z ludźmi kultury i nauki związanymi z Ormianami publikowanych w kwartalniku „Awedis”. Prezes zarządu udzielał również wypowiedzi w mediach, między innymi w Radiu Wrocław i Radiu Rodzina oraz czasopiśmie „Munetik”. Członkowie rady naukowej biorą również udział w projekcie w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki nr 22H 16 0433 84: „Pomniki dziejowe Ormian polskich”. Instytut Piramowicza wynajmuje od gminy Wrocław od listopada 2019 roku lokal przy ulicy Bałuckiego 7. Przeprowadziliśmy i zrealizowaliśmy z dużym sukcesem warsztaty edukacyjne „Ormianie na Śląsku” w ramach mikrograntu NGO. Zrealizowaliśmy również umowę z gminą Wrocław na konsultacje integracyjne w biurze Instytutu Piramowicza. Byliśmy też partnerem i pomagamy w realizacji projektu z MSWiA „Warsztaty edukacyjne: Ormianie polscy” wraz z wystawą, realizowanego przez Towarzystwo Ormian Polskich. Nakręciliśmy film edukacyjny o Ormianach we Wrocławiu na zlecenie Gminy Wrocław finansowany z programu TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA I DIALOG WARTOŚCIĄ LOKALNEJ WSPÓLNOTY WROCŁAWIAN 2021. Filmy Instytutu Piramowicza mają wiele tysięcy wyświetleń, więc czujemy, że wypełniamy naszą misję i jesteśmy ważni dla społeczności ormiańskiej w Polsce. W ostatnich kilku miesiącach

zrealizowaliśmy dwa projekty wystawiennicze z dotacji uzyskanych od fundacji PGNiG oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa⁹.

W zeszłym roku wraz z Towarzystwem Ormian Polskich wydaliśmy grę edukacyjną przybliżającą dzieje Ormian polskich¹⁰. Gra jest dostępna do pobrania na stronie instytutu. Zależy nam na budowaniu wśród kolejnych pokoleń obywateli Polski świadomości historycznej i pamięci o przełomowych i ważnych chwilach w historii naszego kraju, na którego wpływ mieli też Ormianie.

Uważamy również, że nasza gra może posłużyć próbie zrekonstruowania portretu zbiorowego polskich Ormian w świetle ich udziału w przełomowych momentach historii Polski XVII wieku. Działania takie przynoszą naszym zdaniem ciekawe wyniki: z jednej strony oświetlają mocno już zapomnianą patriotyczną kartę historii polskich Ormian, z drugiej zaś strony przynoszą wyjątkowe spojrzenie na to, w jaki sposób obcy naród spłaca dług krajowi, który go tak życzliwie przyjął, odpłacając się za wolność i solidarność, którymi Polacy obdarzyli Ormian. Celem naszej gry jest zdobycie jak największej liczby „punktów prestiżu”, które można zdobyć, służąc wiernie Polsce.

Kolejny projekt, w który jesteśmy obecnie zaangażowani, to archiwum historii mówionej, tworzone aktualnie na naszej stronie internetowej. Efektem zadania ma być stworzenie cyfrowego archiwum historii mówionej Ormian polskich. Relacje świadków historii mają dotyczyć zdarzeń widzianych oczami mniejszości ormiańskiej (rejestrowane w formatach audio i wideo oraz w postaci transkrypcji pisemnych). Początkowo planujemy zebrać do naszego archiwum kilkadziesiąt wywiadów z członkami mniejszości ormiańskiej. Chcielibyśmy, żeby ten efekt naszej pracy, czyli zbiór wspomnień Polaków pochodzenia ormiańskiego oraz Polaków związanych z tą mniejszością, był dostępny za pośrednictwem nowych mediów, tak aby stał się także formą dialogu międzypokoleniowego.

Bardzo ważne znaczenie ma dla nas również zrealizowany projekt *Tribute to Hovhaness*¹¹ (film performatywny i polsko-ormiańskie warsztaty taneczno-

---

⁹ 10. rocznica Towarzystwa Ormian Polskich, Radio Rodzina, <https://www.radiorodzina.pl/audycje/10-rocznica-towarzystwa-ormian-polskich> (dostęp: 13.12.2022); *Ormianie z Wrocławia*, Radio Rodzina, <https://www.radiorodzina.pl/audycje/ormianie-z-wroclawia/> (dostęp: 13.12.2022); *Warsztaty Ormianie na Śląsku*, Wrocław.pl, <https://www.wroclaw.pl/go/wydarzenia/muzyka/1352003-warsztaty-ormianie-na-slasku-koncert-go-arm-wystawy-artystyczne> (dostęp: 13.12.2022).

¹⁰ Gra planszowa, Instytut Piramowicza, <https://instytutpiramowicza.pl/gra-planszowa/> (dostęp: 16.12.2023).

¹¹ ATME, *Tribute to Hovhannes Hajinyan [PROJECT INSTYTUT PIRAMOWICZA VI-DEO]*, YouTube.com, 19.10.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=TK-GKrKbEVo> (dostęp: 3.04.2024); M. Odziomek, *Ciekawe imprezy kulturalne w miastach województwa śląskiego*, Wyborcza.pl, 13.10.2023, <https://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35018,30290080,ciekawe-imprezy-kulturalne-w-miastach-województwa-slaskiego.html> (dostęp: 16.12.2023).

-teatralne). Głównym celem projektu było poruszenie aspektu społecznego w wymiarze wielowarstwowym, w tym procesu integracji młodych ludzi z różnych kultur. Bazując na historii Hovhannesa Hajinyana, który był aktywnym działaczem na rzecz pokoju między zwaśnionymi narodami, czego największym wyrazem było pobicie rekordu Guinnessa w podawaniu sobie dłoni z artystą z Turcji, stworzyliśmy film performatywny w formie teatru fizycznego ze skomponowaną muzyką oraz autorskie warsztaty taneczne, poprzez które poruszyliśmy aktualne problemy, z jakimi musimy się zmagać. Motywy wolności i szacunku były pretekstem do dialogu międzykulturowego na tematy takie jak wykluczenie, nierówność, marginalizacja czy izolacja społeczna. W swoich działaniach chcemy popularyzować wielostronny dialog polsko-ormiański oraz pomóc w integracji, jak również nauczyć się lepiej rozumieć siebie nawzajem.

Z kolei 22 października 2022 odbyła się premiera spektaklu teatralnego z okazji dwusetnej rocznicy urodzin Ignacego Łukasiewicza, spektaklu produkowanego przez nas we współpracy z aktorami z Wrocławskiego Teatru Pantomimy. Projekt został zrealizowany z dotacji od Narodowego Instytutu Dziedzictwa¹².

W 2023 roku Instytut zrealizował z programu OFF Polska projekt, którego zwieńczeniem był kolejny spektakl teatralny, zatytułowany *Duch. Król-Avatar, czyli Słowacki w Metaversum*¹³.

Na koniec warto wspomnieć, że Instytut Piramowicza współpracuje naukowo z Ośrodkiem Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce przy Polskiej Akademii Umiejętności i jest zaangażowany we wspólne projekty naukowe, między innymi stworzenie encyklopedii Ormian polskich czy projekt dokumentujący historię Ormian na Śląsku¹⁴.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (BZNIo)

1359/II, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1681-1689.

1590/II, Akta sądu ormiańskiego 1692-1702.

1361/II, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1723-1727.

1362/II, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1727-1729.

---

¹² *Moja iluminacja*, Wrocław.pl, <https://www.wroclaw.pl/go/wydarzenia/teatr/1355031-moja-iluminacja> (dostęp: 13.12.2022).

¹³ *Duch. Król-Avatar, czyli Słowacki w Metaversum*, E-teatr.pl, <https://e-teatr.pl/duch-krol-avatar-czyli-slowacki-w-metaversum-s28335> (dostęp: 16.12.2023).

¹⁴ Encyklopedia Ormian polskich, <http://armenopolonia.pl/encyklopedia-ormian-polskich/> (dostęp: 13.12.2022).

1363/II, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1736–1742.
1356/II, Akta wójtowskie radzieckie miasta Stanisławowa z lat 1737–1742.

Central'nij deržavnij istoričnij arhiv Ukraïni u misti L'vovi (CDIAUL)

Fond 96, op. 1, spr. 2, Liber Actorum seu Protocolli Priviligiati juris Ritus Armenorum Civitatis Stanislaviensis 1761–1779.

Fond 96, op. 1, spr. 3, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1780–1788.

Cyfrowe Archiwum Polskich Ormian przy Fundacji Kultury i Dziedzictwa
Ormian Polskich

Księga chrztów parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie z lat 1703–1783 [przekł. z łaciny i języka ormiańskiego].

Księga zgonów parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie z lat 1715–1829 [przekł. z łaciny i języka ormiańskiego].

Księga małżeństw parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie z lat 1700–1813.

L'vivs'ka nacional'na naukova biblioteka Ukraïni imeni V. Stefanika (LNNBU)

Fond 5, op. 1, spr. 1360, Akta prawa uprzywilejowanego ormiańskiego w Stanisławowie z lat 1703–1709.

Literatura

Chowaniec C., *Ormianie w Stanisławowie w XVII i XVIII wieku*, Stanisławów 1928.

Gliński A., *Gmina ormiańska w Stanisławowie w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku. Organizacja, gospodarka, codzienność*, Kraków-Wrocław 2022.

Gliński A., *Spis Ormian ze Stanisławowa z 1739 roku*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 36, 2014, s. 105–112.

Gliński A., *Zajęcia i zamożność Ormian w województwie ruskim w drugiej połowie XVII i pierwszej połowie XVIII wieku w świetle inwentarzy, testamentów oraz intercyz*, [w:] *Ormianie — historia i kultura. Sesja naukowa, Szreniawa, 24–25 czerwca 2017*, red. A.A. Zięba, Szreniawa 2017, s. 53–63.

Kutrzeba S., *Handel Polski ze Wschodem w wiekach średnich*, Kraków 1903.